

GRUPAREA ȘTIRBEI – BIBESCU (1849 – 1856)

Prof. Pandia Oprea

Contemporanii vorbesc adeseori de „partidul Știrbei” și „partidul Bibescu” și concomitent de „partidul Bibescu – Știrbei” (sau „Știrbei – Bibescu”). Este vorba în fond de grupări partizane ce-și propun ca și a Ghiculeștilor să-și propulseze favoriții pe tron. Dacă cei doi frați au mers o vreme în paralel, într-un anumit moment se produce „fuzia” determinată, probabil, de conștientizarea faptului că, separați, și-ar compromite definitiv șansele. Un rol însemnat în realizarea acestei apropieri trebuie să-1 fi avut înfrângerea categorică suportată de partidele celor doi în alegerile pentru Adunarea ad-hoc, ca și trecerea în masă a partizanilor lui Știrbei sub oblăduirea mezinului. Întrucât cele două „partide” au obiective, ideologie și suport social asemănătoare se impune tratarea împreună.

Barbu Știrbei, fratele mai mare, tipul unui prinț italian din Evul Mediu, era preocupat să facă o impresie remarcabilă; avea un talent considerabil pentru afaceri, omul practic prin excelență, dar avid de putere, este fără scrupule atât în mijlocele folosite pentru a o obține, cât și în mijloacele pe care le-ar folosi pentru a o menține.

Partizanii săi sunt „din clasele superioare” „printre cei mai abili”, puțini au un caracter „nepătat” – prințul însuși le încurajează abuzurile pentru că astfel ei sunt mai deplin în puterea sa, sunt incapabili să-1 critice și îi devin unelte”, Știrbei putea corupe chiar și un sistem bun.

N. Iorga sublinia că domnia lui Știrbei reprezenta „întâiu un regim special” acela al „convenției” încătușătoare de la Balta–Liman, al tiraniei celor două suveranități bănuitoare la care s-au adăugat consecințele nefaste ale războiului și ocupațiilor succesive.

Știrbei –Vodă nu avea prea mulți prieteni, nici măcar în rândurile marii boierimi. Încercările de a-și apropia „partidul Ghica” oferindu-i funcții nu a avut decât un succes parțial. Mari probleme i-a creat emigrația, pe care s-a străduit, presat în bună măsură de austrieci s-o țină în afara granițelor. Forțat de împrejurări, Știrbei a trebuit să desfășoare o abilită politică de echilibru care să-i asigure cât de cât controlul situației.

N. Iorga aprecia că „Știrbei a fost luminat, harnic, avea conștiința datoriei sale, începea numai lucruri pe care le putea duce la bun sfârșit. Truda modestă în interior a lui Știrbei a însemnat ceva pentru Unirea Principatelor.

„Excelența politică practică” a acestui „homo novus”, temut și respectat pentru avere, abilitate și relații, face din el unul dintre constructorii României moderne care îi datorează numeroase dintre formele ei instituționale”.

Barbu Știrbei era deschis ideilor de reformă și dreptate socială, dar s-a manifestat ca un reformator moderat de nuanță conservatoare. El nu putea fi de acord cu maniera radicală de transformare a societății propusă de revoluționarii de la 1848: acțiunea reformatoare trebuia patronată „de sus” „în stilul monarhiilor luminate”.

Căsătorit cu Elisabeta Cantacuzino, a avut mai mulți copii. Dintre aceștia pe Gheorghe îl vedem demascând manevrele împotriva lui Vodă. Era prezentabil, cu „educație militară” din Franța și, ca spătar al miliției, va încerca înlocuirea ținutei și disciplinei rusești cu cele franțuzești. Impulsul în „a râvni la domnie” venea de la tatăl său.

Fratele mai mic al lui Știrbei Vodă, Gheorghe Bibescu, era „liniștit și manierat cu o ușurință considerabilă în exprimare” cu „mai mult spirit și imaginație decât Știrbei, i se reproșează totuși „slăbiciunea” de la 1848.

Bibescu era dominat de a doua soție „despotică și răutăcioasă”, „geniul său rău”.

La 1848 a oscilat între „excese de partidului popular” și îmboldirile influenței rusești și nu a putut să înlăture bănuiala că ar fi colaborat cu naționalii. Prins de vise de mărire a început „să cocheteze cu tendințele daco –românismului”.

Fiul mai mare al ex-domnitorului, Grigore, devenit prin adopțiunea din partea bunicii, moștenitor și purtător al numelui de Basarab Brâncoveanu, deși crescut în Franța făcuse un lung serviciu în armata austriacă – ceea ce reprezenta un atu în fața celorlalți eventuali candidați la tron, de altfel singurul în care își are toată speranța guvernul imperial.

Tânărul Bibescu – Bâncoveanu a putut fi un bun patriot, capabil chiar de gesturi spectaculoase, așa cum s-a întâmplat cu ocazia dublei alegeri, deși a fost acuzat de „austrofilie” organizează „campania electorală” din toamna anului 1858.

Una dintre fiicele lui Bibescu, Ecaterina, a fost prima soție a lui I. E. Florescu care personal nu râvnea la domnie, dar era îmboldit de soție, „ca fiică de domn”.

Colonelul era progresist, destul de blajin, în Adunările ad-hoc și electivă arătând îndeobște un spirit împăciuitor.

În casa lui s-a ținut adunarea deputaților conservatori (23 ianuarie/4 februarie 1859) care, văzându-și voturile împărțite între Știrbei și Bibescu, au hotărât să-l aleagă pe Al. I. Cuza, la propunerea lui Grigore Bibescu-Brâncoveanu.

Florescu a fost cel mai activ „agent” al lui Bibescu și nu întâmplător el primește instrucțiunile de organizare a „partidei”.

Că cei doi frați Bibescu au fost „conservatori” e un fapt pe deplin știut, rămâne însă de stabilit dacă au fost unioniști autentici.

Barbu Știrbei, în memoriul din 23 iunie/5 iulie 1855 prezentat marelui vizir Aali – Pașa, solicită ca Principatele să fie declarate teritorii neutre, iar domnia să fie ereditară. Opțiunea lui unionistă ar răzbate și din proiectul de constituție din 1856, important pentru că Vodă se vedește „un adept al regimului constituțional. Conservatorismul său se manifestă în administrație și în sfera socială, iar nu în problema națională”.

Lui Bibescu i se atribuie o broșură apărută spre sfârșitul anului 1856, la Paris, A. Sanejouand – „Les Principautés roumaines devant l'Europe” și care, se pare, s-a bucurat de un succes real. Autorul constata că în timp ce teritoriul Rusiei este liber, acela al Moldo-Valahiei e încă ocupat. În partea a doua a broșurii sunt discutate autonomia Principatelor și pretențiile Porții, care la Conferința de la Constantinopol ianuarie 1856 tratează Principatele ca „țări cucerite”.

Într-o scrisoare din 1857, Bibescu declara că nu este „omul nimănui” dar ar dori să slujească o cauză ce-i este scumpă – „pe a Principatelor”. Pentru dânsul, marea problemă ar fi „ca cele două Provinci, după ce au scăpat de Rusia, să nu cadă în mâinile Austriei”. Toate dorințele lui sunt „pentru formarea unui stat puternic și civilizată, capabil ca în ziua în care Austria își va plăti toate nedreptățile sale, să ceară îndărăt acestei puteri populațiunile ce ea a dezlipit de țara română”.

În ceea ce privește situația internă, Bibescu „se teme” ca „partidul exaltat” ce „ne-a pierdut în '48 să nu ne facă vreo nerozie, mai ales că are majoritatea în Adunare, grație prinților Ghica, ce a făptuit pentru acest scop mii de acte arbitrare”. Cu toate acestea fostul domnitor nu dorește dizolvarea Adunării ad-hoc a Valahiei ci precizează că ar fi mai just ca Adunarea, aleasă „subt apărarea câtorva interese foarte egoiste”, să fie supravegheată și oprită „în hotare firești”.

Bibescu a elaborat și un program de acțiune pentru partida sa. Într-o scrisoare din 1856 (către Ioan Emanoil Florescu) îndemna pe „compatrioți” să nu treacă la dezbaterea unor chestiuni interne, anexând și un „program” în 16 puncte – „Principii generale pe care moldo-românii ar dori să le vadă slujind de temelie viitoarei reorganizațiunii a țărilor”. Se promova: menținerea suveranității Porții, Unirea, domn ales în libertate de către națiune, ereditatea domniei pe linie bărbătească, neutralitatea sub garanție colectivă, autonomie deplină, navigație și comerț libere, drepturi și libertăți cetățenești.

Înainte de revenirea în țară, Bibescu merge la Constantinopol în încercarea de a obține sprijinul turcilor pentru obținerea tronului.

În martie 1857 Bibescu revine în țară, unde este întâmpinat de un număr mare de partizani în fața cărora ține două discursuri: Craiova(21 martie/2 aprilie), București (1/3 aprilie 1857). Partidul său, destul de puternic, avea o asemănare frapantă cu unele structuri masonice, formarea în capitală a unui comitet care să aibă frăție în toate județele, cuprinzând pe toți cei cu vederi asemănătoare.

În ceea ce-l privește pe Barbu Știrbei, ultimele luni ale domniei sale nu au fost tocmai liniștite. Nevoit să facă o echilibristică periculoasă între atâtea tendințe contrarii, el nu putea să-și sfârșească mandatul cu un bilanț pozitiv, mai ales sub raportul popularității. Patrioții i-au reproșat că n-a știut să lupte în războiul Crimeei, dacă ar fi făcut-o, credea C. D. Aricescu, ar fi fost domn la 1859 și s-ar fi recâștigat Basarabia.

Duplicitatea sa poate fi observată în problema Unirii față de Turcia, în sensul Conferințelor de la Constantinopol; la Congresul de la Paris cere Unirea și pozează în „omul dezinteresat”, apoi pledează pentru menținerea celor doi prinți.

În aprilie – mai 1856 Știrbei era deja la Constantinopol ca emisar al „marii opoziții”, dar acționa furibund: împărțea ranguri „în masă”, făcea peste tot promisiuni, trimitea emisari în țară pentru a spune că Turcia dorea să facă din Valahia un pașalâc și dacă nu a reușit, aceasta este cauzată de el sperând că în acest fel românii să ceară prelungirea puterii sale paternale. Promitea Austriei că va primi arme și ofițeri

austrieci în armata română, că va deschide drumul companiilor austriece pentru tot ce ar avea nevoie țara, dacă ei se angajează să-1 sprijine într-o manieră eficientă.

Consulul englez, Colquhoun, consemna și el „seria nouă de ranguri ierarhice (156, este vorba, cu puține excepții, de mici funcționari de stat care datorând totul prințului Știrbei, îl vor sprijini necondiționat în alegerea de deputați”. În total ar fi peste 400 de „promovări” numai în cursul anului 1856, cea mai scandaloaasă a fost ridicarea „contra tuturor uzanțelor și datinii” a fiului său la rangul de mare vornic (pentru a-i permite să candideze la tron).

I. Bălăceanu observa că „dacă nu va fi eliminat Știrbei avea mari șanse de a fi reales, la momentul oportun, locul său va fi cald încă și creaturile sale vor ocupa toate posturile. Restul va fi făcut de banii prințului (600 000 ducăți) ce-i vor deschide încă o dată porțile puterii”.

Se pare că Vodă împărțise destui bani la Paris și ar fi fost sigur de tron pentru că-i trimisese lui Fuad-Pașa 25 000 ducăți.

Călătoria tânărului Știrbei la Paris avea menirea de a perfecta „fuzia” dintre tatăl său și Bibescu. Relațiile dintre cei doi frați nu au fost tocmai cordiale. Candidaseră amândoi la tron în 1842 și victoria lui Bibescu incomodase vădit pe fratele mai mare. În noua conjunctură de după războiul Crimeii apare perspectiva eredității tronului, adăugând încă o „piesă” la dosarul neînțelegerilor dintre frați.

„Fuziunea” dintre cei doi nu s-a realizat niciodată deplin. Chiar dacă a existat o înțelegere de „principiu”, un pact de neagresiune electorală, nimic nu ne îndreptățește să afirmăm că unul din frați ar fi cedat în favoarea celuilalt.

În februarie – martie 1856 s-a consumat un prim episod al încercărilor de fuziune. I. Bălăceanu ne asigură că „fuziunea celor două branșe ale dinastiei cabaline este un fapt împlinit, iar mijlocitorul ar fi Ioan Manu”. În noua situație, Bibescu și Știrbei „nu vor fi decât unul și partidele lor vor vota cu un singur om”.

În mai 1856, Știrbei adopta un nou plan, ce-i fusese sugerat de austrieci. Să se instituie o căimăcămie de trei, conformă cu Regulamentul, ce va fi formată din Ioan Manu, Băleanu și Filipescu. Numirea lui Al. D. Ghica în postul de caimacam – și nu o căimăcămie de trei, a fost de natură să complice lucrurile pentru frații Bibescu. Știrbei, ieșit din scaun la 25 iunie / 6 iulie 1856, a plecat imediat în străinătate și la începutul anului 1857 ia din nou drumul Parisului, unde stă până în preajma alegerilor pentru Adunarea ad-hoc, însă legăturile cu țara nu le întrerupe nici un moment.

Cât timp se află în țară, Știrbei e un „ghimpe” pentru autorități, o permanentă sursă de intrigi. Obiectivul principal rămânea organizarea „partidei”, mai ales că pierderea terenului în favoarea fratelui mai mic era cât se poate de evidentă. I. Bălăceanu aprecia că din 50 mari boieri ce ar lua parte la alegerea domnului, 30 sunt la Bibescu și câte 10 la Știrbei și Al. Ghica. Dar în fiecare zi un anumit număr de „știrbeiști” trec la Bibescu. Este și motivul pentru care, la începutul anului 1857, tânărul Știrbei va pleca la Constantinopol pentru a relua discuția și eventual a soluționa problema fuziunii cu Bibescu.

Între cele două partide este dificil să se facă o demarcație, iar „tregerile” dintr-o parte în alta sunt destul de frecvente. Cei mai mulți partizani sunt boieri – extrema conservatoare și aristocratică; dar cu toții sunt unioniști sau măcar se declară în acest sens.

În iarna anului 1857, I. Bălăceanu constata că „marii boieri sunt toți pentru Unire... cu un prinț ereditar, ales de națiune” și sunt gata să semneze „programele cele mai liberale”. De când compoziția Adunării ad-hoc a putut fi cunoscută, boierii au devenit patrioți „prin excelență” și constatând că aristocrația nu mai e admisă „ca o clasă aparte, ca un principiu” ei strigă contra ingerinței Occidentului, a Franței în special. Unionismul „știrbeiștilor” într-un asemenea context putea să pară oportunism sau mai grav, o manevră „ca să poată ucide opinia publică”. De aceea „naționaliștii” au trebuit, exact în această perioadă să-1 menajeze și apoi să se apropie de Al. D. Ghica pentru a neutraliza atuurile lui Știrbei și Bibescu (bani mulți, mare partid, geniul intrigii, relații la Paris, Constantinopol, Viena și Petersburg) mai ales în eventualitatea „fuziei” lor.

În februarie 1857 s-a ținut la Barbu Bellu (Belio) prima reuniune a „știrbeiștilor”, la care au participat 50 de persoane. Discuțiile s-au purtat în jurul celor mai buni candidați și s-a hotărât formarea unui comitet de cinci membrii care să redacteze un program.

Programul afișat, într-o primă formă, era identic cu acela al „partidei naționale”(Cluburile „Concordia” și „Casio-Germany”): „Unirea cu prinț străin, autonomie, adunare reprezentativă, garanția puterilor europene”.

La a doua întrunire de la Bellu, au participat și unii membri ai grupării „Concordia” (I. Bălăceanu). Se produc câteva „defecțiuni”; Costaforu și Bossianu dirijați de caimacam, adoptă un alt program, în

cadrul așa-numitului Club din str. Slătineanu”, ce provoacă atât iritarea „proprietarilor” cât și a patrioților de la Concordia. Dacă patrioții s-au înțeles ulterior cu gruparea Costaforu – Bossianu (8/15 martie 1857), proprietarii s-au adunat la „D-l Oteteleșteanu”. Era noul „partid Bibescu” dar participă și unii „știrbești” (ca Bellu) atrași de „noul astru” formând un club al proprietarilor supus influenței rusești.

Bibescu a înțeles mai bine decât Știrbei să adopte o politică suplă. Pentru proprietari cuvântul de ordine este Unirea sub un prinț pământean, care să fie ereditar.

Apelul către alegători – în fapt programul clubului adoptat în Adunarea din 10/22 martie 1857 și adresat la 19/31 martie – era cât se poate de concludent, relativ la obiectivele majore urmărite de proprietari. Mărturisirea de cuget se deschidea cu deviza, definitivă conservatoare: „Unire, înțelepciune, moderație”. Sunt formulate apoi cele opt „base” ale programului: „respectul suzeranității Porții, autonomia conform capitulațiilor, Unirea, neutralitatea, prinț ereditar cu urmași în religia țării, forma guvernului să fie reprezentativă miniștrii răspunzători și reprezentanța națională în raport cu starea morală și materială a românilor; străinii supuși legilor țării, egalitate în fața legii, supunerea românilor la sarcinile statului fără nici o osăbire; accesul la funcții – după moralitate și capacitate; respectul absolut al proprietății de orice natură și libertatea absolută a muncii sătenilor”.

Programul „conservatorilor” a stârnit discuții aprinse. C. A. Crețulescu într-un articol din „Concordia” considera că defectele majore ale programului proprietarilor ar fi două: referitor la prințul ereditar, principiul este exprimat cu „îndoială și moliciune”, mai mult „o concesie decât dorință serioasă”; apoi, desigur, trebuie remarcat caracterul teoretic și neangajat al „profesiei de credință”.

Până la deschiderea Adunării, disensiunile au fost frecvente. „Cluburile” se suspectau reciproc, predominant rămânând dezacordul dintre proprietari și progresiști. Proprietarii doreau să conserve dreptul lor de a alege un prinț indigen, ei se cred oameni onești și cer încrederea totală a alegătorilor, în schimb progresiștii merg pe ideea mandatului imperativ; ei profesază o realitate ostentativă și cer vot nominal în Adunare – proprietarii vot secret; nu se înțeleg nici în chestiunea proprietății.

În furtunoasa campanie electorală ce a urmat au trebuit să iasă la lumină și „ideologii” conservatori: C-tin Brăiloiu și Barbu Catargiu. La începutul toamnei 1857, Brăiloiu s-a angajat într-un schimb de scrisori polemice cu redactorul jurnalului „Românul” – C. A. Rosetti. După cum remarca și Bulwer, toată presa din Valahia era unionistă și liberală, în vreme ce partidele conservatoare „marii boieri și clasele de sus” „se abțin înadins să iasă în arena publicității”. Cauza ar fi „teama de a se compromite prin menținerea unui ziar, care s-ar putea să se spună că îi reprezintă pe ei sau opiniile lor”.

Conservatorii susțineau că Unirea nu se poate dobândi decât prin „garanția naționalității noastre”, adică „prin depărtarea oricărui element străin ce s-ar cerca să ia locul elementului român în dirigearea vieții noastre sociale”. Se respingea unul din punctele fundamentale ale „programului național” – acela al prințului străin. De asemenea, conservatorii doreau să evite o discuție amplă a problemei agrare, aceasta fiind și una din rațiunile lor pentru prințul pământean; atât Știrbei cât și Bibescu trebuie să-și fi luat angajament în acest sens.

În toamna anului 1857, un „conservator de forță” – Barbu Catargiu – publică în versiune română și franceză, o broșură intitulată „Proprietatea în Principatele Moldo-Române”, în fapt o ardentă manifestare a gândirii conservatoare. Autorul începe prin a se desprinde cu vehemență de evenimentele anului 1848. Se pot desprinde câteva tendințe conservatoare deosebit de frecvente: acuza exaltațiilor de comuniști de a fi fost manevrați de agenți ai străinilor, de a fi atras nenorociri nenumărate asupra „patriei” prin nesăbuința lor. „Reformele repezi și fără vreme” afirma Barbu Catargiu sunt „convulsii sociale” ce lasă în urma lor „mai multă sămânță de rău decât saduri de bine, pe când îmbunătățirile treptate făcute pe măsura gradelor de civilizație a țării rămân pentru totdeauna și pregătesc calea altor îmbunătățiri”. Catargiu susținea că pentru ca să facă cineva un popor fericit, este necesar un guvern statornic. În ceea ce privește problema agrară, ea nu are decât o dezlegare: „tocmeala de bună voie”. Barbu Catargiu a fost totuși un fapt de excepție pentru conservatori și mai cu seamă pentru cei din gruparea Bibescu – Știrbei.

În concluzie, se impune subliniat faptul că susținătorii tandemului Bibescu – Știrbei erau legați prin excelență de marea proprietate funciară. Nu întâmplător succesele sale electorale, în special în alegerile pentru Adunarea electivă, beneficiind de stipulațiile restrictive ale Convenției de la Paris și de concursul larg al unei căimăcării „preparate” de Știrbei pe când era încă Vodă, s-au obținut în ținuturi, „Partida” lor nu a fost pur și simplu „clientelară” ci apărea ca un „lobby” al marii proprietăți, dispusă să facă toate eforturile pentru a vedea pe tron un om care să-i reprezinte.